

Közösség és építészet

Az ember belső lelki igénye a közösségben való létezés. A közösségépítés azonban önmagában nem elég, az együttműködés folyamatos fenntartására is szükség van. Csányi Vilmos etológus szerint: „A közösségeket három dolog tartja össze: tagjaik közös akciókat szerveznek, vannak közös hiedelmeik, és közös szociális konstrukciókat alkotnak. Amennyiben ez a három dolog megvan, létrejön egy negyedik – a közösséghez való hűség. Ez így együtt már kultúrát hoz létre.” Valamilyen módon mind a négy elem kötődik az építéshez, mint a hely lakhatásra alkalmassá tételének eszközéhez – ennek belátáshoz elég csak a kalákára, mint az egyik legismertebb és egyben legösszetettebb közös tevékenységre gondolni.

A közgondolkodásban és a közbeszédben manapság az építészet rendszerint mint valami magasztos és misztikus szellemi érték jelenik meg, amire a legtöbb ember – annak ellenére, hogy mindennapjainak része – távolságtartással tekint, és ámulattal csodálja utazásai során vagy színes magazinok oldalait lapozgatva. Az internetes keresőoldalak is hasonló értelmezéseket villantanak fel, az építészetet egyfelől a művészetek egyik ágának, másfelől mérnöki tudománynak, diszciplinának beállítva. Ezek az értelmezések a felvilágosodás korában formálódó klasszikus kultúra-fogalom kialakulásából erednek, és közmegegyezésen alapuló használatuk máig fennmaradt, miközben egyre több egyéni értelmezés fogalmazódik meg, a jelentéstartalom látványosan bővül. Anélkül, hogy ezek értékelésébe bonyolódnánk, fogadjuk el, hogy az építészetet minden kor a kultúra részeként definiálja, és mint ilyet, térben és időben változónak tekinti. A változások pedig mára látványosan felgyorsultak, törvényszerűen módosítva az építészetről alkotott fogalmainkat is.

Változások

Ember és környezetének viszonyát ma három drámai változás alakítja: a népességnövekedés, a klímaváltozás és a technológiai forradalom. Három, részben ismert, bár önmagában is igen összetett jelenség. Mindegyik előfordult már a történelemben (akár ismétlődően is), és feltűnése mindig jelentős kultúráváltáshoz vezetett. Gondoljunk csak a jégkorszakot követő életmódváltásra, a letelepedésre, amely a földműves lét alapfeltétele volt, és amely lehetővé tette az előrelátó gondos tervezést, a tartalékok felhalmozását és továbbadását szellemi és anyagi értelemben egyaránt. Ez a váltás vezetett az állandó települések létrejöttéhez is, melyekből kialakultak az első városok, megjelent az építészet, mint a közösségi lét kerete. De ugyanígy kultúráváltást eredményezett az írásbeliség, majd később a könyvnyomtatás, vagy a napjainkban is zajló ipari-technológiai forradalmak sorozata.

A globális szinten megjelenő intenzív népességnövekedés (egyres országokban csökkenés) alapvetően átalakította/átalakítja a társadalmakat. Még csak február van, de az online népességszámláló adatai szerint ebben az évben a Föld népessége már eddig több mint tizenhárom millió fővel gyarapodott. Rajtunk, ittlévőkön túl ez az országnyi ember is megélhetést, életteret követel a véges kiterjedésű bioszférában. Az élettér beszűkülése relatív és abszolút értelemben egyaránt realitás. Előbbit a laksűrűség növekedése okozza, utóbbit az éghajlat változása, a kiszáradások vagy épp áradások miatt megszűnő élőhelyek. Az új technológiák a problémák egy részén jótékonyan segíteni tudnak, másutt károkat okoznak, új problémákat generálnak. Beláthatatlan utat vetít előre például a hálózatokon szerveződő virtuális közösségek és az „egyszemélyes közösség” (Csányi) felbukkanásának kérdése.

Az építészet részben okozója, részben elszenvedője ezeknek a változásoknak. Okozója, mert miközben a folyamatosan keletkező új emberi igények kiszolgálása szükségszerű, az építés

önmagában káros tevékenység a természet egészére nézve. Európa energiafelhasználásának közel 40%-át az épületek teszik ki, míg a széndioxid-kibocsátás 36%-áért az épített környezet a felelős. Elszenvedője is, hiszen a maga okozta károk enyhítésére egyre inkább lobbierdekek mentén fogalmazódó szabályrendszerek szerint működik ahelyett, hogy saját józan (inherens) logikáját követné. Patrick J. Deneen amerikai politológus professzor szerint az ideológiák korán túllépve olyan közösségi gondolkodásra lenne szükség, amelyben a jó gyakorlatok, a kultúra újrafelfedezése, a mikroközösségre való támaszkodás tölti be a vezető szerepet. Azt hiszem, a józan ész építészete, ami lassan egy évtizede foglalkoztat, ezzel a gondolkörrel rokonítható. Meggyőződésem, hogy az építészet – ahogy általában a művészet és a tudomány – klasszikus műveltségen alapuló megközelítésének kizárólagossága mára megszűnt. Új korszakba léptünk, melyben az ember és környezete viszonyát az eddigiektől eltérő logika vezérli. Nyilvánvaló, hogy a világban zajló társadalmi változásoknak építészeti következményei is vannak, ennek három kiemelt részterületét villantja fel az Építészeti Nemzeti Szalon keretében bemutatott kiállítási egység.

Építészeti és oktatási központban a gyerekek

A természeti és épített környezet iránti érzékenység és felelősség kialakulásának alapfeltétele az építészeti társadalmi megértése. Ideális esetben a célok helyes megfogalmazása és az eszközök hozzárendelése a közösség és az építészeti párbeszéd-helyzetet feltételező együttműködésben születik. Az erre való készség kifejlődésének egyik, talán leghatékonyabb módja az építészeti szemléletformáló jelenléte a köznevelésben. Ebben a jelenlétben a kritikai gondolkodásra való nevelés éppúgy fontos, mint a kreatív képességek fejlesztése, a közös aktivitások. A központban a gyerekek állnak, a maga nyitottságával, kíváncsiságával és jó értelemben vett képzetlenségével. Ez a nyitott helyzet szabad teret enged a felfedezések, a felismerések világának, és örömmel tölti meg a lelket, az így szerzett élmények a megismerés pótolhatatlan eszközei. Végül soron maga az építészeti is a megismerésről szól, önmagunk, társadalmi és természeti környezetünk felfedezéséről, formálásáról. Az aktivitás és az élményszerűség ebben a folyamatban különleges jelentőséggel bír.

Közösségépítés: központban az alkotó

A közösség itt elsősorban mint alkotói csoport jelenik meg, amely az építést a belső kohézió, a tudatosság, az önazonosság erősítő gyakorlataként, akcióiként értelmezi, nem tévesztve szem elől a társadalmi hasznosságot sem. Az alkotói közösségek önépítésének, a kísérletezésnek és az iskolateremtésnek kitűnő szellemi műhelyeiről van itt szó, amelyek pozitív hatása a közösségi gondolkodásra megkérdőjelezhetetlen. Különösen szép példája építészeti és megbízói közösség együttgondolkodásának a kiemelt projektként bemutatott Prezi irodaház, melynek egyedülálló tervezési módszere, a „be nem fejezett tervezés” önmagában is újszerű.

Szolidáris építészeti központban a felhasználói közösség

Azok az együttműködésre szövetkező csoportok tartoznak ide, melyeknek kiemelt célja egy rászoruló közösség épített környezetének gondozása, javítása, fenntartása. Az építészeti minőség fogalma itt egészen mást takar: a klasszikus értelemben vett építőművészi, esztétikai megközelítés helyett a jóság, helyénvalóság szempontja dominál. Ez a szolidáris építészeti kategóriája. Társadalmi érzékenysége okán gyakran szociális építészeti munkaként említik – talán a kiállítás keretei alkalmasak a kettős névhasználat megértésére, az árnyalatnyi értelmezési különbségek tisztázására. A szolidáris jelentése inkább „felismerő és együttműködő”, ez pedig nem feltétlenül csak a szociális érzékenységet feltételező kérdések esetén elvárható működési forma.

Epilógus

Kétségtelen, hogy az építészetnek számos tudományos és művészeti vonatkozása van. Meggyőződésem szerint az építészet mégsem tudomány, és nem is művészet, hanem az egyéni és a közösségi lét valamennyi formáját átfogó, térben és időben kiterjedt, a szintézis lehetőségét magában hordozó tág kapcsolatrendszer. Az építészetnek, mint szintézis-teremtő erőnek felelőssége és egyben lehetősége a ma egyre erőteljesebben látszó feszültségek enyhítése, az alkalmas élettér megteremtése. E gondolat mentén haladva az építészet szerepe elkerülhetetlenül árnyaltabbá válik. Utat tör magának egy új megközelítés, ami lemond az építészet esztétikai megítélésének elsődlegességéről és a „szerző” feltétlen központi szerepéről, előtérbe helyezve a közösség és az együttműködés gondolatát. Ezt az utat erős empátia jellemzi, útjelzői a mérnöki tudás és a józan ész.

Balázs Mihály